

Reykjavík 5. október 2020

Efni: Skýrsla stjórnvalda um Að lifa með veirunni

Hinn 8. september 2020 birtu stjórnvöld á samráðsgáttinni „*skýrslu samráðsfundar: Að lifa með veirunni*“.

Fyrst vilja Samtök ferðaþjónustunnar (SAF) koma á á framfæri að það sé til fyrirmyndar að boða til svona fundar og að margt gott komi fram í skýrslunni sem byggir á niðurstöðum fundarins sem vonandi er hægt að nýta á einhvern hátt.

Skýrslan er niðurstaða samráðsfundar sem heilbrigðisráðuneytið, í samstarfi við dómsmálaráðuneytið og forsætisráðuneytið stóð fyrir. Markmið fundarins var að móta áherslur og leiðarljós í vinnunni gegn Covid-19 á næstu misserum. Í skýrslunni kemur fram að vegna mikillar óvissu um hve lengi Covid-19 verði áhrifavaldur í samfélaginu þurfi íslenskt samfélag að búa sig undir að lifa með veirunni til lengri tíma. Þetta var í samræmi við tillögu sóttvarnalæknis og yfirlögregluþjóns hjá ríkislögreglustjóra. Í skýrslunni er að finna samantekt af fundinum,

Í skýrslunni kemur fram að mikilvægt sé að átta sig á að faraldurinn hefur mismunandi áhrif á einstök svið samfélagsins og einstaka hópa. Stjórnvöld þurfi því að hafa sem gleggsta yfirsýn af áhrifum veirunnar og af þeim sóttvarnaraðgerðum sem verið er að beita hverju sinni. Auk þess er mikilvægt að hafa skilning á hvernig aðilar sjá fyrir sér framtíðina í óbreyttu ástandi, hverjar séu helstu áskoranirnar og hvort og hvað sé unnt að gera til að lágmarka röskun á daglegu lífi fólks svo eitthvað sé nefnt.

Til samráðsvettvangsins voru boðaðir fulltrúar frá ýmsum ólíkum sviðum samfélagsins:

Þátttakendum var skipt í hópa um eftirtalin málinefni:

1. Heilsa og heilbrigðisþjónusta
2. Menning, íþróttir og dægradvöl
3. Menntun
4. Atvinnulíf
5. Almannaöryggi
6. Velferð

Engum fulltrúa frá fyrirtækjum í ferðaþjónustu var boðið að taka þátt í fundinum.

SAF lýsir furðu sinni á að engum fulltrúa atvinnurekenda í ferðaþjónustu hafi verið boðið á fundinn. Hins vegar var Ferðamálastjóra boðið að mæta sem er hið ágætasta mál en benda má á að Ferðamálastofa er ríkisstofnun og því tæplega fulltrúi rekstraraðila í atvinnugreininni.

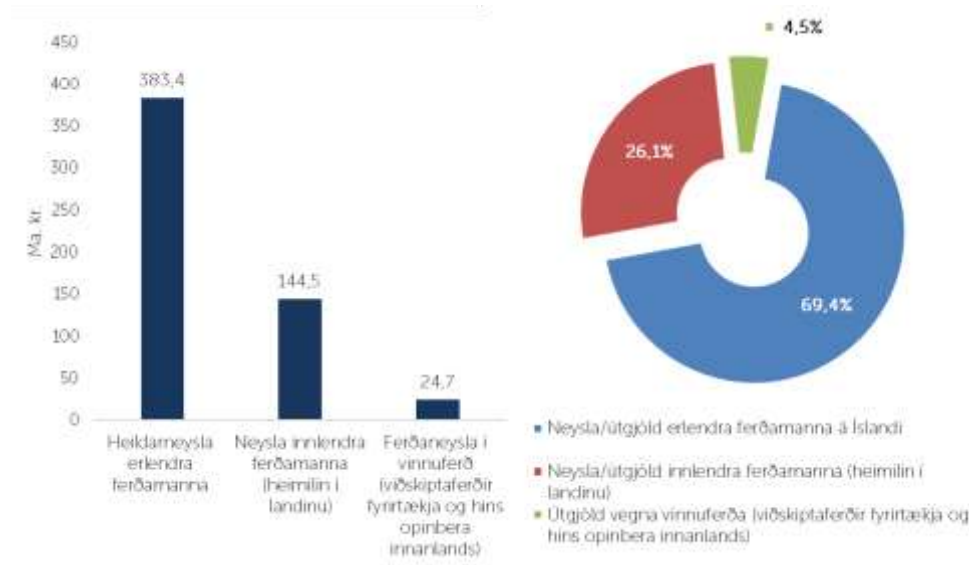
Í samantekt frá fundinum kemur réttilega fram að kórónuveiran og viðbrögð við henni hafa sannanlega haft mismunandi áhrif í íslensku samfélagi. Áhrifin á ferðaþjónustu hafa ekki farið fram hjá neinum. Nú þegar hafa hundruð milljarða króna tapast og enn sér ekki fyrir endann á faraldrinum né viðbrögðum við honum. Í ljósi þess er réttmætt að spyrja: hvort ekki hefði verið eðlilegt/aðkallandi að fulltrúi úr röðum ferðaþjónustufyrirtækja tæki þátt í samráði um það hvernig móta eigi áherslur og leiðarljós í vinnunni gegn Covid-19 á næstu misserum.

Ríkisstarfsmenn og fólk sem kemur ekki að rekstri ferðaþjónustufyrirtækja er ekki eins vel í stakk búið að koma fram með tillögur og hugmyndir um hvernig rekstur fyrirtækja í ferðaþjónusta hér á landi sé best háttað til framtíðar eða hvernig lifa og/eða ferðast eigi með veirunni.

Í ljósi þess að engum fulltrúa ferðaþjónustunnar var boðið að eiga formlegt samráð um aðferðir er mikilvægt að hafa eftirfarandi í huga:

- Flugrekstur og ferðaþjónusta hafa leikið stórt hlutverk í atvinnu- og verðamætasköpun landsins um langt árabíl.
- Hagsmunir þessara atvinnugreina hafa farið vel saman við fjölbreyttan hóp atvinnugreina, í matvælaframleiðslu, verslun og þjónustu, viðburða- og skapandi greina og styðja þær jafnframt við ýmsa menningarstarfsemi sem rekin er af hinu opinbera, s.s. rekstur safna og menningarhúsa um allt land.
- Áhrif COVID 19 og viðbrögð við henni eru veruleg á þessar atvinnugreinar og koma ekki sist fram í miklum samdrætti í neyslu á innlendum markaði og auknu atvinnuleysi.
- Á árinu 2019 var heildarferðaneysla innanlands um 553 milljarðar kr. sem er um 37% af einkaneyslu innlendra heimila (innanlands og erlendis).
- Verðmætin að baki eftirspurninni námu um 228 milljörðum kr. eða 8,1% af VLF. Til samanburðar þá var hlutur veiða og vinnslu um 6,5% og hlutur byggingar- og mannvirkjagerðar um 7,3% af VLF sama ár.

Ferðaneysla innanlands, innbyrðis hlutdeild (%)

Heimild: Ferðaþjónustureikningar Hagstofu Íslands

- Árið 2019 var hægt að rekja um 69% af innlendri ferðaþjónustu til erlendra ferðamanna en á því ári komu rúmlega 2 milljónir ferðamanna til landsins. Meðalneysla á hvern erlendan ferðamann var á bilinu 180-200 þúsund kr. og var meðaldvalarlengd rúmlega 6 dagar.
- Neysla íbúa á Íslandi, á ferðalagi innanlands á árinu 2019 var um 169 milljarðar kr.
- Ferðaþjónustan, samkvæmt þessum upplýsingum er að stærstum hluta útflutningsatvinnugrein sem á undanförunum árum hefur vaxið það mikið að hún er stærsta útflutningsgrein þjóðarinnar. Á árinu 2019 var neysla erlendra ferðamanna (383,4 ma.kr.) um 30% af heildarútflutningstekjum á því ári. Ef allar fargjaldtekjur íslenskra fyrirtækja eru taldar með þá hækkar hlutfallið í 35%. Hæst fór hlutfallið í 42% á árinu 2017.
- Fjöldi starfsmanna sem starfa beint við ferðaþjónustu eru um tuttugu þúsund.
- Á tímabilinu 2010 til 2019 voru um 40% af öllum nýjum störfum á vinnumarkaði í ferðaþjónustu. Aukning í fjölda starfa var meiri utan höfuðborgarsvæðisins en innan.
- Það er því varla ofsögum sagt að jákvæð samfélagsleg áhrif ferðaþjónustu eru gríðarleg.
- Fjölbreyttur hópur fyrirtækja í ferðaþjónustu ásamt öðrum söluaðilum sem háðar eru viðskiptum við erlenda ferðamenn hafa orðið fyrir verulegu áfalli.
- Í mikilli óvissu eins og fylgir Covid19 faraldrinum er mikilvægt að stjórnvöld sýni stöðugleika og að fyrirsjáanleiki aðgerða sé ótvíræður.

Það er óendanlega mikilvægt að vernda störf í ferðaþjónustu.

Vinnumálastofnun gerir ráð fyrir að atvinnuleysi verði rúm 10% á þriðja ársfjórðungi sem er mesta atvinnuleysi sem mælst hefur síðan samræmdar mælingar hófust 1980. Það þýðir að yfir 22 þúsund manns verði án atvinnu. Ferðaþjónustan sker sig úr en um 8 þúsund manns sem störfuðu í ferðaþjónustu eru nú atvinnulausir eða um 36% atvinnulausra.

Þegar atvinnulífinu er settar skorður eins og gert hefur verið á undanförunum misserum virðist það gleymast að samfélagslegur kostnaður vegna gjaldþrota fyrirtækja með tilheyrandi atvinnuleysi er gríðarlega mikill, bæði í bráð og lengd.

Áhrif faraldursins og viðbrögð við honum koma sannanlega misjafnlega niður á atvinnugreinir. Það gæti réttlætt og skapað skilning á að stjórnvöld grípi til sértækra aðgerða - sem undir venjulegum kringumstæðum eru ekki hafnar yfir gagnrýni - fyrir þær atvinnugreinir þar sem rekstrargrundvöllur veikist verulega til skamms tíma.

SAF telja eðlilegt að fulltrúi frá atvinnugreininni hefði átt að fá tækifæri til að taka þátt í umræddum fundi til að leggja leggja sitt lóð á vogarskálar til lausnar á þeim vanda sem greinin stendur frammi fyrir „að lifa með veirunni“ á sjálfbærari hátt en að „slökkva á stórum hluta greinarinnar“ vegna hertra aðgerða við landamæri.

Lokun landamæra.

Þann 14. ágúst tilkynntu stjórnvöld um að 19. ágúst tækju í gildi hertar aðgerðir á landmærum. Í þeim er gerð krafa um tvöfalda sýnatöku hjá öllum sem koma til Íslands, óháð þjóðerni og brottfararlandi. Jafnframt var gerð krafa um sóttkví, í stað smitgáttar, í 5-6 daga milli sýnataka. Ákvörðunin var tekin í kjölfarið af minnisblaði sóttvarnarlæknis til ráðherra, dags. 11. ágúst sl., en þar komu fram hugmyndir um aðgerðir á landmærum.

Ekkert samráð var haft við ferðaþjónustuna um hvaða áhrif þessi ákvörðun hefði á atvinnugreinina, né var greininni gefinn tími til að bregðast við nýjum sóttvarnaraðgerðum.

Það á auðvitað engum að blandast hugur um að aðgerðir stjórnvalda miði að því að draga úr áhrifum faraldursins og á sama tíma milda efnahagsleg áhrif. Að baki ákvörðuninni lá m.a. minnisblað frá fjármála- og efnahagsráðherra frá 14. ágúst 2020, þar sem fram kemur að það sé mikill efnahagslegur ábati af hörðum sóttvörnum á landmærum.

Af lestri minnisblaðsins að dæma mætti halda að hér á landi verði komið á „eðlilegu lífi“ svo lengi sem landið verði lokað fyrir veirunni. Minnisblaðið dregur fram að „öll „hagræn rök“ hnígi frekar að því að herða en losa. Rökin eru þau að það sé einfaldara að vinna ofan af hertum aðgerðum en hemja útbreitt smit. Ekki sé þó hægt að lofa veirufríu samfélagi en hægt sé að búast við því að hér verði hlutirnir eins og í *sumar*. Annað hefur þó komið á daginn.

Engin efnahagsleg greining lá til grundvallar hertum aðgerðum á landamærum í ágúst, engar sviðsmyndir né áhættugreining um áhrif mismunandi aðgerða eða þeirra valkosta sem komu fram í umræddu minnisblaði,

Það eru ekki góðir starfshættir að taka jafn afdrifaríka ákvörðun og gert var án þess að fyrirbyggjandi væru nákvæmar hagfræðilegar greiningar fyrir atvinnulífið. Það var ekki fyrr en 28. ágúst sl. sem fjármála- og efnahagsráðherra fannst tilefni til að gera greiningu á efnahagslegum áhrifum valkosta í sóttvarnarmálum. Starfshópurinn var skipaður eftir að ákvörðun um hertar aðgerðir var tekin og fyrsta skýrsla hópsins kom út 13. september s.l. Þar kemur fram að „Efnahagsleg áhrif heimsfaraldursins eru gríðarleg. Á Íslandi er mestur samdráttur þessa árs í ferðaþjónustu en útlit er fyrir að tekjur greinarinnar dragist saman um 60% fyrstu níu mánuði ársins miðað við sama tíma í fyrra. Samkvæmt skýrslunni skar Ísland sig ekki úr hvað varðar samdrátt í komu ferðamanna í sumar. Samdrátturinn var svipaður á Íslandi og í mörgum öðrum löndum þar sem ferðaþjónusta er mikilvæg, svo sem Spáni og Grikklandi.“

Það er ekki laust við að í skýrslunni kveði á við svipaðan tón og í minnisblaðinu frá í ágúst, þar sem eins og þá er í raun enginn verðmiði settur á harðari sóttvarnaaðgerðir.

Samkvæmt nýjustu spá Hagstofu Íslands er gert ráð fyrir 9,3% samdrætti í landsframleiðslu á 2. ársfjórðungs 2020 frá sama tímabili í fyrra. Samdrátturinn er sögulegur. Í spám stofnunarinnar frá mars og september 2019, var gert ráð fyrir að landsframleiðslan yrði röklega 3.000 ma. kr - 10% samdráttur þýðir 300 ma.kr. minni framleiðsla sem svarar til um 800 þúsund kr. á íbúa.

Með meira samráði hefðu aðilar í ferðaþjónustu getað upplýst stjórnvöld um að umrædd ákvörðun væri ígildi þess að loka landinu og að aðrar leiðir hefðu mögulega svipuð sóttvarnaráhrif, t.d. að skima alla á landamærunum, heimkomusmitgátt fyrir ferðamenn og í framhaldinu sýnataka 2. Ferðamenn með enga tengingu við landið færu þannig eingöngu í sýnatöku við landamærin og svo í sýnatöku 2 eftir 4-5 daga en á milli væri sóttvörnum sinnt í hvívetna. Einnig hefði verið hægt að krefjast læknisvottorðs frá heimalandi og taka því eingöngu „sýnatöku 2“ hér á landi svo eitthvað sé nefnt.

Við þurfum á samstöðu að halda

Í ávarpi heilbrigðisráðherra á umræddum fundi er lögð áhersla á samstöðu á erfiðum tímum. Hætta er á að fyrrgreind ákvörðun skipi mönnum hins vegar í fylkingar ef markmið sóttvarnaaðgerða eru ekki nægjanlega skýr og efnahagslegur stuðningur /viðbragð vegna mögulegs skaða af þeirra völdum takmakaður.

Sóttvarnaryfirvöld hafa lagt áherslu á að ekki sé raunhæft að hafa væntingar um veirulaust samfélag. Nýja Sjáland er gott dæmi þar um, sem og Ísland síðustu vikur. Langtímaplanið hlýtur að vera sjálfbært samfélag þar sem gert er ráð fyrir að lifa með veirunni í jafnvægi á milli samfélags og efnahagslegra þátta. Þar hefði SAF viljað sá sjálfbæra ákvörðun á landamærunum sem gæti verið til frambúðar án þess að skaða atvinnugreinina um of.

Stjórnvöld verða nú sem áður að horfa til langs tíma og læra að lifa og ferðast með veirunni. Aðgerðir stjórnvalda á þessum erfiðum tímum verða að vera teknar af varfærni og á grunni bestu mögulegu þekkingar. Þær þurfa að vera vel ígrundaðar og studdar heildstæðri áhættugreiningu, heilsu- og hugrænu mati á áhrifum þeirra til skemmri og lengri tíma. Þá þurfa aðgerðir stjórnvalda að vera með stöðugleika og festu að leiðarljósi. Eðlilegt líf er ekki handan við hornið heldur er þetta langhlaup þar sem sveiflur geta verið miklar og dagleg smit gætu orðið norm. Samfélagið þarf að horfast í augu við það og reyna að lágmarka smit eins og kostur er með einstaklingsbundum sóttvörnum. SAF hvetur stjórnvöld til að eiga í frekari samtali við ferðaþjónustuna enda er það sú atvinnugrein sem mun gegna hvað mikilvægasta hlutverkinu þegar kemur að viðspyrnu þjóðarbúsins. Það þarf að veita ferðaþjónustunni súrefni því hún mun aðstoða aðrar atvinnugreinar til að fá landið blómstra á ný eftir að faraldurinn er yfirstaðinn.

Virðingarfyllst,

f.h. SAF – Samtaka ferðaþjónustunnar

Jóhannes Þór Skúlason

framkvæmdastjóri